

M.M. Schoenmakers. *Het schild van de weemoed*. De Bezige Bij

Wat is erger: met je eerste boek ten onrechte te worden uitgeroepen tot de „literaire sensatie van het jaar" of onbesproken te blijven? Het laatste, zou ik denken. Dat moet M.M. Schoenmakers ook hebben gedacht, want nadat zijn debuut vorig jaar door de *HP* werd bejubeld en door de kritiek gekraakt, heeft hij het verstandigste gedaan wat hij maar had kunnen doen: hij heeft een tweede boek geschreven en een beter.

Interessant en onalledaags aan *De honderd bochten van de koningsarend* was vooral de thematiek: de noodlottige teloorgang door drankzucht en indolentie van twee Indiaanse dorpen in het Surinaamse oerwoud. Schoenmakers had zijn roman geschreven vanuit het gezichtspunt van de Indianen, en dat verklaart naar ik aanneem de merkwaardige stijl van het boek, die voor magisch en mythisch moest doorgaan, maar die eerder ontleend leek aan een door tropenkolder op hol geslagen dominee.

Ook in de nieuwe roman, *Het schild van de weemoed*, is de galg van de dominee niet geheel afwezig. Daaruit mag men afleiden dat er zo'n dominee in de schrijver zelf huist. Schoenmakers is duidelijk iemand die de literatuur als een ernstige zaak opvat en dat wordt in zijn stijl niet verborgen. Zijn proza probeert de lezer te dwingen onder de indruk te raken, maar of plechtstatigheid en archaïsmen daarvoor de meest geschikte middelen zijn, waag ik te betwijfelen. Wanneer iets zich zo opzichtig aandient als indrukwekkend, blijkt het op den duur vaak alleen maar vervelend.

In *Het schild van de weemoed* is dat gelukkig veel minder het geval. De roman is ook veel gevarieerder opgezet dan zijn voorganger, die nog het meest had van een langgerekte en nogal monotone klaagzang. Vrolijk word je ook van het nieuwe boek niet, maar Schoenmakers heeft nu wel een echte roman geschreven, met duidelijk van elkaar te onderscheiden personages en zelfs iets van een intrige. De volledige omvang van die intrige is overigens nog niet zichtbaar, aangezien de nu verschenen roman wordt gepresenteerd als het eerste deel van een trilogie, *Stroomafwaarts en stroomopwaarts* getiteld. In *Het schild van de weemoed* worden de verschillende personages geïntroduceerd en de eerste verhaallijnen uitgezet, maar hoe alles zich zal ontwikkelen moeten de latere delen uitwijzen.

Naar het zich laat aanzien beoogt Schoenmakers met zijn trilogie een soort geschiedenis in romanvorm te schrijven van het post-koloniale Suriname. Niet dat de naam van dit land in het boek valt, maar dat Suriname model heeft gestaan voor het ontwikkelingsland dat wordt beschreven is evident. Niet alleen staat dit vermeld op de achterflap, maar in de laatste alinea van het boek wordt het nog eens onderstreept wanneer daar sprake is van „onderofficieren" die vanaf een kanonneerboot het presidentiële paleis onder vuur nemen. Geen Nederlandse lezer die dan niet aan Bouterse en zijn sergeants denkt.

Toch is het ook duidelijk dat het Schoenmakers niet in de eerste plaats is te doen geweest om historische precisie en betrouwbaarheid. Zijn roman wil eerder, denk ik, exemplarisch zijn. Het nergens met name genoemde ontwikkelingsland dat erin wordt beschreven staat voor *alle* ontwikkelingslanden. De lotgevallen van de personages hadden zich, met hier en daar enige wijzigingen, waarschijnlijk overal in de Derde Wereld kunnen afspelen en symboliseren de hopeloze tragedie waarin de

vroegere koloniën, verdwaald tussen traditie en vooruitgang, terecht zijn gekomen.

Het meest erbarmelijk zijn de Indianen er aan toe. Hun dorp Litahakan is ten dode opgeschreven. Er zijn steeds meer „gaten in het dak" gekomen, vinden ze zelf; het oerwoud is opengebrosen en beschermt hen niet langer. De Indiaan Julius Ebecilio zegt er dit van: „Men heeft het water van zijn kleur beroofd en de bomen omgeduwd; waar eerst geen heuvels waren, heeft men heuvels gemaakt. Ze zuigen de grond leeg, ze zuigen de horizon leeg, ze zuigen alles leeg..."

Uit andere bron verneemt de lezer dat er nabij Litahakan een vliegveld is aangelegd en een groot kampement, waar de arbeiders en ingenieurs zijn ondergebracht die in de omgeving een groot stuwmeer zullen gaan maken. Dat zal het definitieve einde van Litahakan betekenen, dat nu al danig is ontworcht door de vreemde invasie die het landschap onherkenbaar heeft gemaakt en de gemeenschap heeft geïnfecteerd met alcohol en prostitutie. Een situatie die sterk doet denken aan wat Schoenmakers in zijn eerste boek heeft beschreven.

In *Het schild van de weemoed* blijft het hier niet bij. Al in het eerste hoofdstuk verlaat Julius Ebecilio zijn gedoemde dorp en vaart met vrouw en bootje stroomafwaarts om elders een nieuw bestaan te zoeken. Aan het einde van het boek is hij de beheerder van een weinig fortuinlijk pluimveeteeltproject dat midden in de bush door een ontwikkelingswerker uit het „zonloze" Nederland is opgezet.

Deze ontwikkelingswerker, Victor Souda geheten, is in dit eerste deel van de trilogie zo'n beetje de hoofdpersoon. Hij trekt zich het lot van de Indianen aan, maar zit niet minder met zichzelf in de knoop. Als „vreemdeling" uit zijn geboorteland vertrokken, probeert hij via de vrouwen (meestal „lichtekooien" in het idioom van Schoenmakers) aan de „weemoed" die hem dwarszit te ontsnappen.

Dat lukt maar matig, want „weemoed" blijkt in het ontwikkelingsland waar hij „in de bemoedigende bezieling van zijn nieuwe bestaan" aan de slag is gegaan, de nationale ziekte te zijn. Niet alleen de Indianen lijden eraan, ook de ambtenaren en ministers die zich op lichtjaren afstand van de realiteit bezighouden met schema's, formules en maquettes, kunnen zich er niet aan onttrekken. Met al hun inspanningen boeken zij dan ook geen enkel resultaat.

De beschrijving van zo'n ambtenaar en zo'n minister, resp. de directeur van het Bureau voor geïntegreerde Projectplanning en Projectontwikkeling en de minister van Planning, Opbouw en Vooruitgang, verleidt Schoenmakers tot enkele satirisch bedoelde passages die aan duidelijkheid niets te wensen overlaten, maar er minder goed in slagen de lachlust te prikkelen. Het meest effectief is Schoenmakers nog wanneer hij zich niet verliest in groteske spot, maar via een concreet voorval de communicatiestoornis in beeld brengt. De fascinatie van de Indianen voor de punaise waarmee de directeur van het bovengenoemde bureau op een landkaart hun dorp Litahakan markeert, is daarvan een mooi voorbeeld.

Het voordeel van de satire, evenals van het fantastische element in de roman (de minister van Planning, Opbouw en Vooruitgang verandert - heel symbolisch uiteraard - in een stenen beeld), is wel dat de meerstemmigheid van het geheel erdoor wordt bevorderd. Voor eentonigheid hoeft men in deze roman minder te vrezen dan in zijn voorganger, wat tevens te danken is aan de meerstemmigheid die door de

personages wordt belichaamd. Zo komt behalve de „weemoed" in vele gedaanten ook de cynische en energieke Vooruitgang aan het woord, bij monde van de in Litahakan werkzame ingenieur Van Scheltinga die belooft korte metten te maken met de „halfslachtige idylle" van het Indiaanse dorp.

Of dat werkelijk zal gebeuren, daar geeft het eerste deel van de trilogie geen uitsluitsel over. Hoopgevend is misschien dat in het laatste hoofdstuk de ontwikkelingswerker Victor Souda erin slaagt althans zijn persoonlijke impasse te doorbreken met zijn geliefde Eveline Bromet, van wie eerder is gezegd dat zij voor hem „noch prostituée, noch louter lichaam" was. De doorbraak vindt plaats op een verlaten strand, waar reusachtige schildpadden de zee uit kruipen om in het zand hun eieren te leggen. „Als ze niet komen, heeft de schepping opgehouden te bestaan", zegt Souda voordat het zover is, waaruit men zou kunnen afleiden dat hun komst tenminste het vertrouwen in de natuur herstelt. Maar of dat genoeg zal zijn, blijft zeer de vraag.

In de achttiende eeuw geloofde men nog in de „nobele wilde", in onze eeuw kan men bij iemand als Lévi-Strauss een aangepaste en minder naïeve versie van dat geloof aantreffen. In beide gevallen wordt de „primitieve" mentaliteit de westerse mens voorgehouden als iets waar hij wat van zou kunnen opsteken. Ik krijg uit zijn twee romans niet de indruk dat M.M. Schoenmakers deze mening is toegedaan. Daarvoor is wat hij schrijft te zeer in pessimisme gedrenkt: in weerwil van de sporadisch klinkende domineesgalm worden er geen wijze lessen ontleend aan de *tristes tropiques*.

Men kan er alleen - uit deernis - een klaagzang voor aanheffen, zoals in *De honderd bochten van de koningsarend*, of men kan met diverse stijlmiddelen en een bredere, epische opzet de complexiteit van de tragiek laten zien. Het laatste gebeurt in *Het schild van de weemoed* en dat blijkt, ook al helpt het evenmin, in elk geval een aanzienlijk boeiender boek te hebben opgeleverd.

(de *Volkskrant*, 31-8-1990)